פרס ישראל

התשנ"ט

על מפעל חיים – תרומה מיוחדת לחברה ולמדינה

לרבנית ברכה קאפח

ברכה קאפח - רבנית ואשת ציבור, יוזמת ומפעילה של מפעלי צדקה, חסד ותרבות ומשמרת המורשת של יהודי תימן - נולדה בצנעא שבתימן ועלתה ארצה עם משפחתה בשנת 1943 והתיישבה בתחילה בתל-אביב ומ-1946 היא גרה בירושלים. בשנת 1946 היא ייסדה בירושלים סדנה אמנותית תעשייתית לרקמה תימנית.

ברכה קאפח היא המייסדת והנשיאה של עמותת החסד "סגולת נעמי", המאחדת את כל מפעלי הרווחה של הרבנית ובהם: תמיכה בנזקקים בכסף, במזון מבושל ובבגדים, בריהוט ובכלי בית ומטבח; סיוע ב"הכנסת כלה" ובעריכת חתונות, טקסי בר-מצווה וחגיגות משפחתיות אחרות; בהפעלת חוגים להרחבת דעת וטיולים לקשישים ומפעל "קמחא דפסחא".

פרסים ואותות

- 1990: "אות הנשיא למתנדב"
- 1993: עיטור "יקיר ירושלים"
- 1989: פרס השר זבולון המר על גילוי מעשי חסד
- 1984: ממדליקי משואות חג העצמאות על הר-הרצל בערב יום העצמאות הל"ו
- 1983: מגן שר העבודה והרווחה למתנדב מצטיין בתחום הרווחה
- 1997: פרס הציונות הדתית למנהיגות ולהגשמה
- 1979: תעודת הוקרה של "מועצת ארגוני הנשים"
- 1971: פרס עיריית ירושלים על אזרחות טובה ע"ש ברט וד"ר ישראל גולדשטיין.

נשואה לרב יוסף קאפח (חתן פרס ישראל לספרות תורנית תשכ"ט), ולהם שני בנים ובת, נכדים ונינים.

בימי הפורים השנה חילקה הרבנית ברכה קאפח 14,000 ש"ח לעניים ולמשפחות נזקקות. רק תמו ימי הפורים, והיא החלה בביצועו של אחד ממפעלי השיא השנתיים שלה, חלוקת "קמחא דפסחא" לכ-4,000 משפחות. באולם ההתעמלות של "בית הספר לדוגמא עוזיאל" בשכונת נחלאות היא מרכזת את אלפי חבילות המזון ובהן מצות, שמן, יין, סוכר, אורז, קפה, אגוזים ותמרים. המפעל נערך בהשתתפות מחלקת הרווחה של עיריית ירושלים. אנשיה קובעים מי הן המשפחות הזקוקות לסיוע ומפנים אותן אל הרבנית. על הסדר מפקחים שוטרי משטרת ירושלים, והתוצאה: אלפי משפחות יכולות לקיים את הסדר ואת ימי הפסח בלב שמח.

"טרם גמרתי לשלם את חובות 'קמחא דפסחא' של השנה שעברה" - מודה הרבנית קאפח - "אבל לא אפחית בשל כך השנה את גודל חבילות השי. הקב"ה יעזור לי למלא את החסר משום שאני עוזרת לילדים שלו במילוי חסרונם".

הצדקה והחסד הם מתכונות האופי המובהקות של הרבנית קאפח. "בתימן" - היא מספרת - "הרגילו אותנו מגיל קטן לחיים של ערבות הדדית. משפחתי בצנעא, משפחת התכשיטנים צדוק, הייתה משפחה מבוססת. אבי יוסף היה רב וסוחר, ואמי נעמי הייתה עקרת בית. אימא תמיד אמרה לי: אם תשמעי על אישה ענייה או על אלמנה, תדעי שצריך לעזור לה".

היא זוכרת את עצמה בילדותה פוסעת בסמטאות השכונה היהודית בצנעא עם עוד נערה והן מובילות בשתיים פח של קמח, סיר מלא ביצים, כד של חמאה וחמש תרנגולות שהביאו מביתן. "היינו מניחות את החבילות בפתח הבית ומסתלקות מיד מן המקום כדי שלא יראו אותנו. בתימן קראו למתן בסתר 'מצווה של עין לא רואה'."

הרבנית ברכה קאפח אינה יודעת את שנת הולדתה המדויקת. כאשר מלאו לה 11 שנה השיאו אותה הוריה לבן דודה, העילוי יוסף קאפח, נכדו של הרב יחיא קאפח, מגדולי התורה בתימן. יוסף קאפח התייתם בילדותו מהוריו, וסבו וקרוביו מיהרו להשיאו כדי שלא ייתפס בידי אנשי האימאם ויילקח על-ידם לעבודת הצבא כפי שהם נהגו ביתומים. בצנעא למד יוסף הצעיר אצל סבו את כל מקצועות היהדות, וכנהוג בתימן התמחה בנושאים עיוניים ומעשיים כאחד, ובהיוולד בנו הראשון היה הוא המוהל.

אמה של ברכה קאפח ואחיה הקדימו אותה בעלייה לארץ-ישראל. היא ובעלה, שכבר קנה לו שם בצנעא כאחד מן החכמים הצעירים, ושלושת ילדיהם הקטנים יצאו מצנעא לעדן. המבוגרים רכבו על פרדות, ואת הקטנים הניחו בתוך ארגזים מיוחדים על גבי חמורים. הם רכבו בלילות ובימים נחו, וביקרו ביישובים שבדרך. שלושה עשר יום נמשך המסע, ובסיומו אירע אסון: בנם הקטן בן השלוש וחצי חלה, וכל ניסיונות הרופאים בבית החולים במושבה הבריטית להצילו עלו בתוהו.

בעדן עלתה המשפחה על אנייה שהפליגה לפורט סעיד, ובסוף המסע הארוך הזה הגיעו בני המשפחה לתל-אביב והתקבלו בשמחה רבה על ידי קרוביהם וידידיהם, ובראשם ישעיהו שרעבי, מי שהיה לימים יו"ר הכנסת ושר בממשלות ישראל.

שלוש שנים התגוררה המשפחה בתל-אביב, ואחר כך עלתה לירושלים. הרב יוסף קאפח התקבל כדיין בבית הדין הרבני, ולאחר שנים שקע בעבודתו בתרגום ספרי הרמב"ם הכתובים בערבית ובפירושם.

עם בואה לתל-אביב החלה ברכה קאפח לרקום. היא רקמה מפות ומכרה אותן. בתימן אסור היה לנשים ללמוד, ואת הזמן הפנוי ניצלו ללימוד אמנויות. "אבי היה אומר" - היא נזכרת - "אישה אסור לה לשבת בטלה. הבטלה מביאה לידי חטא". בבואה לירושלים הקימה הרבנית קאפח סדנה לרקמה תימנית. כה גדול היה הביקוש למוצריה, וכה גדולה הייתה הצלחתה, עד שהעסיקה 50 רוקמות.

גם כאשר חדלה הרבנית קאפח מייצור מוצרים אתניים, לא זנחה את שימור מורשת עדתה. היא מטפחת עד עצם היום הזה את תחום החתונה

התימנית המסורתית, משאילה לכלות צעירות את הלבוש התימני המסורתי הספגוני, ואף באה במיוחד להלביש אותן כמנהג תימן. היא אף עוסקת בארגון תערוכות ותצוגות אופנה תימניות ברחבי העולם, לרבות לונדון, דרום-אפריקה וברזיל.

העוני בירושלים, סבלם של אנשים בודדים וקשייהם של זוגות צעירים הוציאו את הרבנית קאפח מעיסוקיה בסדנה לרקמה. כל השנים חיה בתוך עמה, אבל ברגע מסוים גמלה בה ההכרה שחייה נועדו, כפי שחונכה בילדותה, לסייע לאחרים ולתת משלה, ולאו דווקא להצליח בעסקים פרטיים. כמעט ברגע שמעלותיו התורניות של בעלה הרב יוסף קאפח נודעו בציבור ופרנסתו הובטחה, היא סגרה את בית המלאכה המצליח שלה ברקמה והמירה אותו בטיפול באנשים קשי יום. יותר מארבעים שנה חלפו מאז, ומבחינתה היא כאילו החלה במלאכה אך אתמול.

הרבנית קאפח זוכרת היטב את היום שבו התברר לה שגם ישראל הריבונית, על מוסדות הרווחה שלה ועל רשויותיה הציבוריות, איננה פטורה מעול העזרה ההדדית. "בצהרי יום אחד צעדתי הביתה בסימטאות 'נחלאות', ולפתע שמעתי זעקות של אישה זקנה שעלו מקומה שנייה של בית: 'אני רעבה, אני רעבה...' נבהלתי ומיהרתי לדירת הזקנה. היא פתחה את הדלת, והמראה שנגלה לעיניי היה קשה מנשוא: חדר קטן, מלוכלך ומוזנח, סמרטוטים מתגוללים על הרצפה, וזקנה חגה מסביב לשולחן חשוף, תולשת את שערות ראשה, רגלה האחת נתונה בנעל בית והשנייה חשופה, והיא תולה את מבטה בתקרה וצועקת 'אני רעבה...'. ניגשתי אליה ושאלתי: 'דודה, למה את בוכה?' היא ענתה לי שהיא בודדה, שילדיה זנחו אותה לאנחות, וכי זה יומיים ומחצה לא בא אוכל לפיה. הדברים שלה הכו בלבי כמדקרות חרב. הרגעתי אותה. אמרתי לה: 'דודה, אני תיכף חוזרת.' מיהרתי הביתה, וחזרתי עם דברי מאכל, עם כמה בגדים ועם חומרי ניקוי. האכלתי ורחצתי אותה והלבשתי אותה בגדים נקיים וחמים, ואחר כך ניקיתי את הבית שלה."

בתחילת דרכה של הרבנית קאפח הופתעו ידידיה מהחלטתה להתמסר לעניים וניסו להניא אותה מהחלטתה זו, שכן קשה לוותר על הנוחיות, על הממון ועל הרווחה למען אנשים מרי נפש, קשי יום וחולים. לא כל אחד מסוגל לפתוח את דלת ביתו לאנשים זרים, עלובי חיים, ולסייע בידם בכל שעות היום והלילה. אך הרבנית לא שעתה לדברי ידידיה ונשארה נחושה בדעתה להקדיש את חייה למען העניים. היא מצאה עידוד רב בנכונותם של בני משפחתה - בעלה וילדיה - לסייע לה ולתמוך בה. וכך במשך שנים הייתה משכימה קום בשעה ארבע לפנות בוקר, לשה 8 קילו בצק, אופה פיתות, ורצה לחלקן חמות וטריות לזקנים שבשכונתה שנבצר מהם לקום ממיטתם. היא הייתה רוחצת אותם ומכבדת את ביתם, והם ידעו שלא תזניח אותם גם אחרי שילכו בדרך כל הארץ. היו זקנות שזכו בטקס טהרה שערכה עבורן הרבנית במו ידיה, ובכך ליוותה אותן עד שערי שמים. ומעשה בזוג קשישים שביתם נשרף בהתפוצצות פרימוס, והרבנית קאפח שיקמה את ביתם, מילאה אותו ברהיטים ובכלי בית חדשים עד שבשובם אליו לא האמינו שזה ביתם.

במשך כארבעים שנה הרחיבה הרבנית את פעולותיה. היא החלה לעסוק גם במצוות הכנסת כלה, בעריכת טקסי אירוסים ונישואין לזוגות חסרי אמצעים, בקניית רהיטים, כלי בית, כלי מיטה וכל ציוד ביתי אחר עבורם. היא ערכה טקסי בר-מצווה לנערים ממשפחות מצוקה ורכשה עבורם טלית, סידור ותפילין. בהמשך ארגנה קורסים מיוחדים לכלות והדריכה אותן בנושאי טהרת המשפחה.

ברכה קאפח ארגנה גם קייטנות קיץ בירושלים ומחוצה לה לילדי משפחות ברוכות ילדים, והקימה מחסן בגדים לחלוקת בגדים באיכות טובה (או למכירתם במחיר סמלי בלבד) למשפחות מעוטות יכולת.

בשלב מסוים אף החלה להפעיל חוגים למלאכת יד, לספורט, לשחייה ולהרצאות בענייני שבת ומועד במושבי זקנים ובמועדונים לנשים.

כמו כן היא ארגנה טיולים ונסיעות למעיינות עין גדי וחמת גדר ובחודש אלול לקברי צדיקים. גולת הכותרת של הרבנית הוא מבצע "קמחא דפסחא" הנערך זה 30 שנה ויותר.

את מפעלי הצדקה והרווחה שלה איחדה הרבנית קאפח תחת דגל אחד, של העמותה בשם "סגולת נעמי" (ע"ש אמה), שהיא הנשיאה שלה. יחד עמה נושאים בעול חברי האגודה, ובראשם הגזבר יצחק כוחיי, ולידה פועלת חבורה גדולה של נשים מתנדבות. הן מסייעות לה בגיוס כספים ובאיסוף ציוד, בחלוקת הבגדים פעמיים בשבוע ובהעברת מצרכי המזון לנזקקים. עזרה רבה היא מקבלת מארגון צדקה נחבא אל הכלים ושמו "לקט" (של בני משפחת פרמינגר) הדואג לאספקה סדירה של מוצרי מזון לנצרכים שהרבנית מטפלת בהם. ועד העדה התימנית העמיד לרשותה דירה של 4 חדרים ברחוב שפרעם, והיא משמשת לה מחסן למיון בגדים ומרכז חלוקה.

הרבנית קאפח רואה ברכה בעמלה. ילדיה ובני משפחתה מטים אף הם כתף למלאכת הקודש. לא מעט מן המשפחות שלפני שנים רבות היא הצילה אותן מחרפת רעב באות לפרוע את החוב ולסייע לנזקקים בהווה.

הרבנית ברכה קאפח באה לירושלים לפני כחמישים שנה כרוקמת מפות, אבל עד מהרה הבינה שייעודה הוא לרקום מצוות ולערוך שולחנות לרעבים.

נימוקי השופטים

גב' אורה הרצוג, יו"ר

פרופ' אבישי ברוורמן

השופט יוסף גולדברג

הרבנית ברכה קאפח, שעלתה לארץ מתימן בשנות הארבעים, עומדת כעמוד האש ההולך לפני מחנה המתנדבים בעם ומשמשת מופת וסמל לאזרחים רבים המקדישים את חייהם למען הזולת.

בשנותיה הראשונות בארץ ניהלה ברכה קאפח בית מלאכה למלאכת יד של נשים יוצאות תימן לשימור מורשת יהדות זו, אך עד מהרה היא סגרה את המפעל המשגשג כשפניה קודש למתן סיוע לחלש ולנזקק באשר הוא. פעולתה החלה בקרבת מקום מגוריה, אך עד מהרה התפרסה לעיר ירושלים כולה ואף מחוצה לה.

מאז, משך עשרות שנים, בהתמדה עיקשת, שזורה רקמת חייה של ברכה קאפח במעשי חסד ובפעולות סיעוד רבות ומגוונות, והכול במאור-פנים ובצנעה, הרחק מאור הזרקורים.

ברכה קאפח מגלמת ערך נעלה של מסירות לסביבה ולקהילה ומעניקה אור ופתח של תקווה לאלפי אנשים קשי-יום, קשישים וחולים, שהחיים לא האירו להם פנים. היא מסייעת ברוחב לב ובמסירות לאלפי משפחות ברוכות ילדים, החל באספקת מזון ובגדים ובסיוע לבני-מצווה ולזוגות נישאים מעוטי יכולת וכלה בייזום מפעלים חינוכיים, קייטנות ופעולות חברתיות לשכבות החלשות. היא ידועה במפעל הענק שלה, מפעל "קמחא דפסחא", לקראת כל חג פסח, ובפועלה ובתרומתה הגדולה לרווחת חיילי צה"ל.

חיי הרבנית ברכה קאפח הם דוגמה נפלאה לאהבת האדם. היא אבן שואבת לנצרך ומעיין נובע של עזרה לזולת. ממוסד גמילות חסדים של איש אחד הפכה הרבנית קאפח למנהיגה של צבא מתנדבים גדול שהתגייס בהשראתה, מקיף אותה ונדבק בעשייתו בלהט השקט המאפיין אותה.

על כל אלה החליטה ועדת השופטים להעניק לרבנית ברכה קאפח את פרס ישראל לשנת תשנ"ט על מפעל חיים - תרומה מיוחדת לחברה ולמדינה.